

Vilniaus buvusio senosios regulos karmelitų vienuolyno ir Šv. Jurgio bažnyčios architektūrinio ansamblio statybos ir plėtros raida

Ieva Blinstrubienė

Vilniaus dailės akademija

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

ieva.blinstrubiene@gmail.com

——— Straipsnyje pateikiamos Vilniaus buvusio senosios regulos karmelitų vienuolyno ir Šv. Jurgio bažnyčios žvalgomųjų architektūrinių tyrimų, vykusių 2017 m., išvados. Kartu su atliktais polichrominiais ir istoriniais tyrimais architektūros natūros tyrimai suteikia daug naujos informacijos apie vieną mažiausiai iki šiol tyrinėtų vienuolynų kompleksų Vilniuje. Straipsnis iliustruotas tyrimų metu aptiktų įdomiausių architektūrinių elementų ir atidengto polichrominio dekorų fragmentų nuotraukomis.

Reikšminiai žodžiai: Vilniaus senosios regulos karmelitų vienuolynas, Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčia, architektūros tyrimai.

2017 m. vykdytų žvalgomųjų architektūros ir polichromijos tyrimų metu buvo nustatyta, kad Vilniaus buvusio senosios regulos karmelitų vienuolyno ir Šv. Jurgio bažnyčios ansamblio pastatuose išliko nemažai vienuolynų pastatams charakteringų architektūrinių elementų ir konstrukcijų. Straipsnio tikslas – atskleisti vienuolyno komplekso raidą remiantis turima istorine medžiaga ir natūros tyrimais. Nustatyti pagrindiniai raidos etapai atsispindi tyrimų metu sudarytose aukštų raidos kartogramose.

Siekiant aiškesnio konteksto toliau pateikiamoms architektūrinių tyrimų išvadoms, trumpai apžvelgiamos turimos žinios apie komplekso statinius. Remdamiesi istorikų tyrimais, žinome, kad pirmasis Lietuvoje senosios regulos karmelitų¹ vienuolynas įkurtas XVI a. pradžioje už tuometinio miesto sienų. Vienuolyno fundatorius LDK kancleris, Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila Senasis² 1506 m. pastatė bažnyčią kaip padėką Viešpačiui ir Dievo Motinai už pergalę prieš totorius, pasiektą prie Klecko tais metais per Švč. Mergelės Marijos Snieginės šventę (rugpjūčio 5–6 d.). Bažnyčia kuri laiką turėjo dvigubą – Šv. Jurgio (valstybės ir riterių globėjo) bei Švč. Mergelės Marijos Snieginės (vadinamos ir Pergalingąja) – pavadinimą, vėliau išliko tik Šv. Jurgio vardas. Po kelerių metų prie bažnyčios pastatytame vienuolyne fundatorius įkurdino iš Lenkijos pakviestus karmelitus³. 1601 m. duomenimis, vienuolyno teritorija ir kiti karmelitų fundaciniai sklypai sudarė vientisą teritoriją ir įėjo į jų jurisdiką. Iš esmės tai du dideli sklypai – kaip teritorijos visuma jie dažnai buvo vadinami Patrankų liejyklos vardu (įskaitant Odolidovščizną ir vienuolyną)⁴.

1 Karmelitų ordino (Švenčiausiosios Karmelio kalno Mergelės Marijos brolių) įkūrimo detalės tiksliai nėra žinomos. Patys karmelitai skelbia, kad jis įkurtas 1150 m. ant Karmelio kalno (Izraelis) šv. Bertoldo iš Kalabrijos. Bertoldo prašymu Jeruzalės patriarchas šv. Albertas 1214 m. sudarė vienuoliškus nuostatus, pasižymėjusius ypatingu griežtumu. 1226 m. popiežius Honorijus III patvirtino ordino teises. Po kryžiaus žygių pralaimėjimų, ordinas persikėlė į Europą. 1247 m. popiežius Inocentas IV karmelitams suteikė švelnesnę regulą ir jie prisijungė prie elgetaujančių vienuolių ordinų grupės. Nors ordino viduje reformos prasidėjo XVI a. viduryje, ordinas pasidalijo į dvi pagrindines atšakas – senosios regulos karmelitus ir reformuotuosius (basuosius) karmelitus, 1593 m. basieji karmelitai paskelbė, kad grįžta prie pradinio asketiško gyvenimo principų; <https://www.britannica.com/topic/Carmelites>.

2 V. Drėma, aprašydamas Radvilų rezidencijas Vilniuje, bažnyčios ir vienuolyno statytoju įvardija Jurgį Radvilą; Vladas Drėma, *Dingęs Vilnius*, Vilnius: Versus Aureus, 2013, p. 181. Kituose toliau minimuose šaltiniuose minimas Mikalojus Radvila.

3 Romualdas Firkovičius, Šv. Jurgio bažnyčia ir karmelitų vienuolynas Rašytojų g. 4 (posesija Nr. 694), in: Kulto pastatai ir jų vietos Vilniaus mieste. Katalikų bažnyčių ir vienuolynų istorijos apybraižos, t. 2, 1990, in: Vilniaus regioninis valstybės archyvas (toliau – VRVA) f. 1019, ap. 11, b. 4483, l. 60.

4 Apie vietovę išsamiau: Romualdas Firkovičius, *op. cit.*, p. 60–64; Birutė Rūta Vitkauskienė, „Vilniaus pabūklų liejyklos teritorija (Puškarnia) XVI–XVIII a. šaltiniuose. Istoriniai tyrimai“, in:

Faktų apie paties vienuolyno ir bažnyčios statybos raidą turime nedaug, kadangi rašytiniuose šaltiniuose išliko labai mažai duomenų apie bažnyčios ir vienuolyno pastatus. Istorikas Romualdas Firkovičius šaltinių trūkumą aiškina vienuolyno archyvo žuvimu, tikėtina, 1749 m. gaisro metu⁵. Praradus didžiąją dalį istorinių dokumentų, kiekvieno raidos etapo darbus tenka aiškintis architektūros natūros tyrimais. 2017 m. architekto Evaldo Purlio ir straipsnio autorės atlikti tyrimai⁶ yra žvalgomieji, pirmieji ansamblio istorijoje. Tuo pačiu metu vyko ir polichromijos žvalgomieji tyrimai⁷, kuriuos atliko tyrėjai Vytautas Raila ir Rimantas Olšauskas. Polichrominis dekoras, kuriuo po 1749 m. gaisro buvo padengta didžioji dalis ne tik bažnyčios, bet ir vienuolyno korpusų patalpų sienų ir skliautų, labai apribojo architektūros tyrimų mūrų atodangų dydį. Siekiant kuo mažiau jį pažeisti, kartais teko aukoti galimybę išsiaiškinti kai kurias raidos detales. Tyrimai vėlesnių restauracijos ir pritaikymo darbų metu gali papildyti ar koreguoti jau turimas žinias. Buvę ūkiniai Tiltlo gatvės pastatai, priklausę vienuolynui, šiuo metu esantys atskirose valdose, nebuvo tyrinėti ir straipsnyje neanalizuojami.

Ankstyviausias žinomas 1752 m. bažnyčios inventorių⁸ jokių duomenų apie komplekso architektūrinę raidą ar atskirus jo elementus nepateikia, jame daugiausia aprašomas bažnyčios turtas. 1796 m. bažnyčios ir vienuolyno inventorių⁹, nors ir labai glaustai, be bažnyčios kilnojamojo turto aprašymo, pateikia kelis faktus ir apie vienuolyno architektūrą bei planinę struktūrą. Išsamiausias yra 1830 m. Šv. Jurgio bažnyčios ir diecezinės kunigų seminarijos vizitacijos aktas¹⁰, tačiau jis sudarytas jau praėjus daugiau nei trim dešimtmečiams po vienuolyno uždarymo. Vlodo Drėmos

Miestų praeitis, 2, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2010; [interaktyvus], [žiūrėta 2018-09-15], <http://senas.istorija.lt/html/mts/mp2/index.htm#page=07.htm>.

⁵ Romualdas Firkovičius, *op. cit.*, p. 66.

⁶ Evaldas Purlys, Ieva Blinstrubienė, Vilniaus senosios regulos karmelitų vienuolyno ir bažnyčios statinių ansamblio žvalgomųjų architektūros tyrimų ataskaita, 2017, in: Ievos Blinstrubienės asmeninis archyvas.

⁷ Vytautas Raila, Vilniaus senosios regulos karmelitų vienuolyno statinių ansamblis, d. I: Šv. Jurgio bažnyčios žvalgomasis polichromijos tyrimas; d. II: Vienuolyno namo žvalgomasis polichromijos tyrimas, 2017, in: Vytauto Railos asmeninis archyvas.

⁸ Karmelitų vienuolyno prie Šv. Jurgio bažnyčios vizitavimo aktas, 1752, in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 273, b. 2869.

⁹ Šv. Jurgio bažnyčios ir prie jos esančio karmelitų senųjų taisyklių vienuolyno inventorių, 1796, in: LMAVB RS, f. 273, b. 252.

¹⁰ Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčios ir diecezinės kunigų seminarijos vizitacijos aktas, 1830, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 694, ap. 1, b. 3790.

surinkta archyvinė medžiaga ir kai kurie šaltiniai – 1794 m. seminarijos ūkinių dokumentų sąrašas, meno vertybių, perduotų Lietuvos TSR mokslų akademijos etnografijos muziejui ir Vilniaus dailės muziejui, bei įvairių baldų ir kitų interjero elementų, perduotų valstybinėms įstaigoms, sąrašai, kiti dokumentai, publikuoti knygoje *Vilniaus bažnyčios*¹¹ – suteikė papildomos informacijos, ypač apie jau seminarijos metais vykusių darbų mastą.

Architektūros ir polichromijos tyrimų metu remtasi duomenimis, pateiktais 1990 m. istoriko R. Firkovičiaus apybraižoje „Kulto pastatai ir jų vietos Vilniaus mieste“¹², *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvade*¹³, Lietuvos architektūros istorijoje¹⁴, menotyrininkų Rimantės Meldytės ir Rūtos Janonienės tekste 1998 m. išleistoje knygoje *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*¹⁵. Papildomų išsamių žinių apie bažnyčios dekorą ir su juo siejamą architektūrinę raidą galima rasti 1998 m. R. Meldytės bakalauriniame darbe apie Šv. Jurgio bažnyčios interjero ikonografiją¹⁶. Rašant šį straipsnį taip pat remtasi istorikės Mortos Baužienės tekstu knygoje *Pasižvalgymas po senojo Vilniaus mūrus*¹⁷, kai kurių istorinių žinių spragas užpildė 2018 m. baigti istorikės Indrės Baliulytės tyrimai¹⁸.

Ikonografinė medžiaga, kuria naudotasi tyrimų metu, – fragmentai iš miesto planų, kurie suteikia šiek tiek žinių apie vienuolyno komplekso kontūrus tam tikru metu: ankstyviausias 1737 m., vadinamasis Fiurstenhofs Vilniaus miesto planas, vėlesni – 1808 m., 1845 m. ir kiti Vilniaus miesto planai. Labai naudingi buvo 1836 m. sudaryti vienuolyno ir bažnyčios pastatų esamos būklės planai, kurių pagrindu architektas Tomas Tyšeckis pa-

11 Vladas Drėma, *Vilniaus bažnyčios: iš Vlado Drėmos archyvu*, sud. Audronė Léverienė, Artūras Micevičius, Rita Mosiejienė, Vilnius: Versus Aureus, 2008, p. 410–435.

12 Romualdas Firkovičius, *op. cit.*

13 *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, t. 1: *Vilnius*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, p. 421–425.

14 *Lietuvos architektūros istorija*, t. II: *Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*, Vilnius: Mokslas, 1994, p. 69–71.

15 Rimantė Meldytė, Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs senosios regulos karmelitų vienuolynas ir Šv. Jurgio kankinio bažnyčia“, in: *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, sud. Rūta Janonienė, Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 400–403.

16 Rimantė Meldytė, *Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčios interjero ikonografija*: Bakalauro darbas, Vilnius, Vilniaus dailės akademija, 1998, in: Vilniaus dailės akademijos (toliau – VDA) bibliotekos Senų ir retų spaudinių skyrius.

17 Morta Baužienė, *Pasižvalgymas po senojo Vilniaus mūrus*, Vilnius: Savastis, 2016, p. 347–351.

18 Indrė Baliulytė, Vilniaus senosios regulos karmelitų vienuolyno statinių ansamblis, Taikomųjų istorinių tyrimų apibendrinimas, 2018, in: I. Baliulytės asmeninis archyvas.

rengė rekonstrukcijos projektą, kuris, bent jau toks kaip planuota, nebuvo įgyvendintas¹⁹. Projektas buvo patvirtintas Peterburge Valstybinės komisijos, jo patvirtinimą pasirašė šveicarų kilmės architektai, atvykę į Rusiją iš Lugano, broliai Dovydas ir Petras Viskončiai²⁰. Be minėtų planų, šiek tiek informacijos suteikia Jano Bułhako 1912–1915 m. vienuolyno komplekso išorės ir 1928–1929 m. bažnyčios interjero nuotraukos²¹.

Remiantis esamomis istorinėmis žiniomis, ikonografija ir architektūros natūros tyrimais, išskirti pagrindiniai vienuolyno statinių komplekso raidos etapai, kurie atsispindi ir architektūrinės raidos kartogramose. Pirminis bažnyčios statybos ir vienuolyno įkūrimo etapas XVI a. stilistinėse kartogramose neatsispindi, kadangi šiam laikotarpiui būdingo mūro natūros tyrimų metu neaptikta. Vis dar lieka iki galo neišaiškinta, ar ankstyviausia bažnyčia ir vienuolynas buvo mūriniai. Istorikas R. Firkovičius, atsižvelgdamas į tai, kad jau bažnyčios statybos metu arti vienuolyno veikė plytinės, iškėlė prielaidą, kad ir pirminiams vienuolyno bei bažnyčios mūriniams pastatams statyti buvo palankios sąlygos (1514 m. fundaciniame akte prie vienuolyno kalvos minimos plytinės, skirtos aprūpinti vienuolyno karčemų statybą)²². M. Baužienė pamini ir gynybinę bažnyčios funkciją: tai buvo pirmoji į Vilnių pakviestų karmelitų bažnyčia – gotikos stiliaus, vienanavė, nedidelė gynybinio tipo šventovė²³. Vladislovas Zahorskis teigia, kad bažnyčia iš karto statyta mūrinė ir iki šių dienų išliko be pakeitimų²⁴. Kitų tyrinėtojų nuomone, pirmieji karmelitų pastatai buvo mediniai, bet 1610 ir 1645 m. sudegė ir tik vėliau atstatyti mūriniai (vienuolyno viršininko Hilarijaus Cienevičiaus). Tuomet bažnyčia su vienuolynu buvo aptverta masyvia mūro siena (viršininko kun. Adomo Višinskio)²⁵. Natūros tyrimų metu XVI a. mūrų, išskyrus pavienes plytas ar nedidelius fragmentus iš šių plytų, bažnyčios pirmo aukšto bei rūsių sienose nerasta. Panašu, jog pirmoji bažnyčia vis

¹⁹ Leonidas Žilevičius, Ikonografinės medžiagos ir archyvinių dokumentų paieška šalies archyvuose, 1982, in: VRVA f. 1019, ap. 11. b. 582.

²⁰ Indrė Baliulytė, *op. cit.*, p. 29.

²¹ Jan Bułhak, *Fotografijos. Vilnius. II dalis*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013, p. 346–356.

²² Romualdas Firkovičius, *op. cit.*, l. 61, 64.

²³ Morta Baužienė, *op. cit.*, p. 347.

²⁴ Dokumentų bylų apie architektūros objektus rinkinys. Dokumentų byla apie Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčią (Černiachovskio a. 4, Rašytojų g-vė 4), Atv-18, 1843–1910 m. nuorašai, 1945–1974, in: Kultūros paveldo centro archyvas (toliau – KPCA), f. 3, ap. 1, b. 339, l. 59.

²⁵ Indrė Baliulytė, *op. cit.*, p. 20.

1.
1737 m. Vilniaus plano fragmentas, in:
I. Tamošiūnienė, B. R. Vitkauskienė, A. Žilevičiūtė,
Vilniaus miesto planai, Vilnius: Lietuvos nacionalinis
muziejus, 2016, p. 39

Detail of a plan of Vilnius of 1737

2.
1808 m. Vilniaus plano kopijos fragmentas, in:
Vladas Drėma, *Dingęs Vilnius*, Vilnius: Versus
Aureus, 2013, p. 47

Detail of a copy of a plan of Vilnius of 1808

dėlto galėjusi būti medinė, o jei mūrinė, tuomet stovėjusi kažkur netoliese. R. Meldytės ir R. Janonienės straipsnyje pateiktas glaustas raidos apibendrinimas – vienuolynas statytas palaiptui: XVII a. pirmoje pusėje iškilo rytinis korpusas, vėliau – platus šiaurės rytų korpusas²⁶ – iš dalies atitinka natūros tyrimų išvadas dėl mūro datavimo. Netikėtas buvo tyrimų metu nustatytas vadinamojo plataus šiaurės rytų korpuso datavimas. Šis korpusas nėra vienalytis, o formuotas sujungiant čia jau stovėjusius pastatus, kurių mūrai vietomis vienalaikiai ar net ankstyvesni nei rytinio korpuso.

Buvusių kapinių, minimų aprašant sklypus šioje vietovėje, vietą Fiurstenhofo plane lokalizavo Birutė Rūta Vitkauskienė. Plane aplink bažnyčią buvo išsidėstę karmelitų jurisdikcijos miestiečių namai, o iš pietų pusės – kapinės. XVIII a. jos buvo tarp dvarelių, pažymėtų 689 ir 691 numeriais, ir bažnyčios²⁷ [1 il.]. Nors 1808 m. miesto plane [2 il.] dabartinė varpinė šventoriaus tvoroje nepažymėta, ji pastatyta ne vėliau nei XVIII a. viduryje ir kartu su tvora turėjusi riboti kapines iš pietų pusės. Apie visai neseniai po didesnių liūčių į žemės paviršių išplaunamus kaulelius pasakoja ir ilgamečiai Knygų rūmų darbuotojai. Be šventoriuje buvusių palaidojimų, V. Zahorskis

²⁶ Rimantė Meldytė, Rūta Janonienė, *op. cit.*, p. 400.

²⁷ Birutė Rūta Vitkauskienė, *op. cit.*

mini ir tai, kad Radvilos pačia bažnyčia naudojosi kaip savo šeimos koplyčia ir buvo laidojami bažnyčios rūsiuose bei šventoriuje²⁸. Tyrimų metu, nusileidus į rūšį po presbiterija, rasti padriki, neidentifikuoti palaiškų fragmentai. Nežinia, ar po bažnyčios nava yra rūšiai su palaidojimais – norint tai išsiaiškinti, reikėtų didesnės apimties ardomųjų tyrimų.

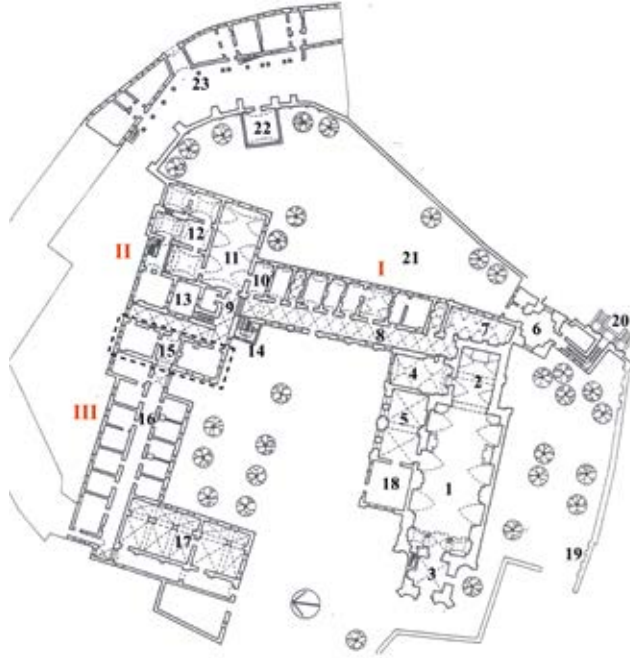
Toliau straipsnyje apžvelgiami pagrindiniai bažnyčios ir vienuolyno architektūrinio ansamblio raidos etapai, labai glaustai pateikiami argumentai, leidžiantys daryti vienokias ar kitokias išvadas. Siekiant aiškesnio nagrinėjamo pastato ar jo dalies raidos vaizdo, chronologinėje raidos sekoje neišvengta nukrypimų į vėlesnius ar ankstesnius etapus. Paprastumo dėlei toliau tekste rytinis korpusas vadinamas I, platusis šiaurės rytų korpusas – II, o vėlyviausias korpusas – III [3 il.].

Mūrinės bažnyčios ir vienuolyno statyba XVII a. pirmoje pusėje

Bažnyčios ir prie jos šiaurinėje pusėje prigludusios zakristijos bei koplyčios statyba priskiriama ankstyviausiems ansamblio raidos etapams. Tuo pačiu metu pradėtas statyti ir vienuolyno I korpusas, kuris jau vėliau vaizduojamas vadinamajame Fiurstenhofo plane. Tiek bažnyčia, tiek ir minėtas korpusas mūsų laikus pasiekė pasikeitusia išvaizda ir net pakitusiais tūriais. Čia svarbu paminėti, kad, toliau kalbant apie seniausiąjį raidos etapą, turimi omenyje tyrimų metu aptikti ankstyviausi, XVII a. datuojami, komplekso mūrai. Kaip jau minėta anksčiau, XVI a. pradžios mūro nerasta [4–7 il.].

Bažnyčios sienų apačia mūryta statant seniausiąją mūrinę bažnyčią, jos kontūrai atitinka dabartinės bažnyčios kontūrus. Keletos vėlesnių perstatymų metu pasikeitė bažnyčios tūris ir architektūra. Pirmoji bažnyčia buvo žemesnė nei dabartinė, jos šoniniuose fasaduose aptikti buvę pilias-trai, kitu ritmu buvo išdėstyti apie 2,3 m pločio langai. Tyrimų metu žemiau dabartinių langų palangių atsidendgė senosios bažnyčios langų angokraščių žemutinės dalys. Pietinėje bažnyčios sienoje išlikę senieji pagrindinio tūrio mūrai kyla apie 5,5 m virš cokolio linijos. Aukščiau yra išlikę presbiterijos pietinės sienos mūrai. Mažiausiai išliko senųjų bažnyčios vakarinio fasado prieangio mūrų.

²⁸ Dokumentų bylų apie architektūros objektus rinkinys. Dokumentų byla apie Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčią, l. 59.

3.

Vienuolyno ir bažnyčios komplekso situacijos planas ir pirmo aukšto patalpos. 1 – bažnyčia, 2 – bažnyčios presbiterija, 3 – bažnyčios priėjimas, 4 – zakristija, 5 – Šv. Barbaros koplyčia, 6 – varpinės bokštas, 7 – oratoriumas, 8 – didysis vienuolyno I korpuso koridorius, 9 – didžiojo koridoriaus tęsinys, 10 – I ir II korpusų jungtis, 11 – refektoriumas (virš jo antrame aukšte biblioteka), 12 – virtuvių patalpos, 13 – II korpuso kiemelis, 14 – laiptinė, 15 – ofisinis (?) tarpdvartė, 16 – seminarijos korpuso miegamųjų korpusas, 17 – seminarijos klasės (virš jų antrame aukšte seminarijos biblioteka), 18 – koplyčios priestatas, 19 – arkadinė varpinė, 20 – priestatas, 21 – vienuolyno kiemelis, 22 – XIX a. pab. šlaite įrengta rūšio patalpa, 23 – buvę ūkiniai vienuolyno komplekso pastatai. Schemos pagrindas in: *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, t. 1: *Vilnius*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, p. 421

Plan of the structure of the monastery and church buildings and the ground-floor rooms: 1 – church, 2 – presbytery, 3 – vestibule, 4 – sacristy, 5 – St Barbara's Chapel, 6 – bell tower, 7 – oratory, 8 – great corridor of the 1st monastery wing, 9 – extension of the great corridor, 10 – connection of the 1st and the 2nd wings, 11 – refectory, 12 – kitchen, 13 – courtyard of the 2nd wing, 14 – staircase, 15 – gateway of the auxiliary building (?), 16 – bedroom wing of the seminary building, 17 – seminary rooms, 18 – chapel annex, 19 – arcade bell tower, 20 – annex, 21 – monastery courtyard, 22 – basement room built in the slope in the late 19th century, 23 – former auxiliary buildings of the monastery complex

4. Komplekso rūšio patalpų raidos kartograma, parengė Evaldas Purlys, Ieva Blinstrubienė, 2017

Chart of the development of the basement rooms

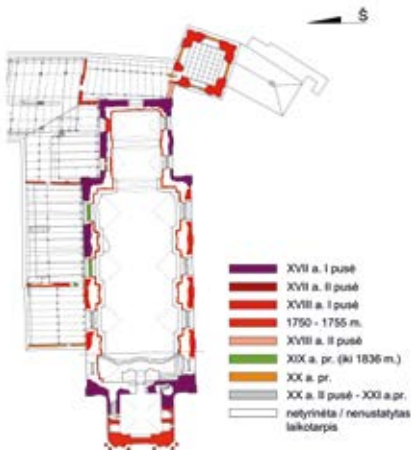
5. Komplekso pirmo aukšto raidos kartograma, parengė Evaldas Purlys, Ieva Blinstrubienė, 2017

Chart of the development of the ground-floor rooms

6. Komplexo antro aukšto raidos kartograma, parengė Evaldas Purlys, Ieva Blinstrubienė, 2017

Chart of the development of the first-floor rooms

7. Bažnyčios antro tarpsnio planas, parengė Evaldas Purlys, Ieva Blinstrubienė, 2017

Plan of the second tier of the church

E. Purlys, daugiau dėmesio skyręs pačios bažnyčios raidos tyrimams, mano, kad pirminis bažnyčios architektūrinis sumanymas galėjo būti pakoreguotas jau suformavus presbiterijos fasadą. Tokią prielaidą galima pagrįsti tuo, kad presbiterijos šiauriniame fasade suformuotų langų apačią dengia beveik tuo pačiu metu statyti vienuolyno antro aukšto ir patalpos virš zakristijos tūriai. Tiriant bažnyčios mūrus paaiškėjo, jog būta didelės rekonstrukcijos po 1655–1661 m. suniokojimų. Atrodo, iki šio laiko suplanuotas ansamblis galėjo būti net nebaigtas mūryti.

Pirmoji zakristija buvo beveik perpus mažesnė už dabartinę, jos tūris nedengė nei bažnyčios, nei prebiterijos langų. Šiaurinėje presbiterijos sienoje matyti ne kartą pasikeitusių stogų virš zakristijos ir jos jungties su vienuolyno I korpusu pėdsakai, šie stogai montuoti iki bažnyčios rekonstrukcijos XVIII a. viduryje.

Šv. Barbaros koplyčios pamatų mūrai rodo, kad ji statyta kartu su bažnyčia. Rūsysis įrengtas po visa koplyčia, į kurią buvo du įėjimai – iš bažnyčios ir vakariniame fasade iš šventoriaus. Daug didesni nei dabar buvo langai, o virš portalo vakariniame fasade buvo didelis langas, kampuose – piliastrai.

Vienuolyno I korpusas statytas tuo pačiu metu kaip ir koplyčia. Rūsių po koplyčia ir po didžiuoju vienuolyno koridoriumi mūrai formuoti iš eilėmis mūrytų lauko akmenų ir plytų. Šis korpusas buvo planuotas kaip kitokios planinės struktūros vienuolyno dalis. Tokia hipotezė iškelta išnagrinėjus mūrus po laiptine vienuolyno I ir II korpusų sankirtoje. II korpusas buvo pastatytas ar pradėtas statyti statmenai pirmajam. Galima spėti, kad bažnyčios šiaurinėje pusėje buvo planuotas stačiakampis kluatras su jį supančiais korpusais. Ši struktūra būdinga vienuolynų kompleksams. Laiptinės uždengtoje II korpuso pietinėje pirmo aukšto sienoje rasta pirmiesiems vienuolyno raidos etapams skirtinų architektūrinių elementų. Be platesnės apimties architektūrinių ir archeologinių tyrimų negalima aiškiai pasakyti, ar kuris iš šių dviejų korpusų yra ankstyvesnis, ar jie vienalaikiai.

Tyrimų metu paaiškėjo, jog seniausia I korpuso dalis – rytinė korpuso pusė ir vakarinės sienos pamatai, taip pat minėti pamatai po laiptine korpusų sankirtoje. Pastogėje pietinio frontono mūre išlikę gegnių fragmentai nurodo visai kitą pirminiame etape buvusią stogo kryptį – iki

1655–1661 m. vakarinėje šio korpuso pusėje galėjo būti ne koridorius kaip dabar, o medinė galerija. Jei ši E. Purlio iškelta hipotezė teisinga, tuomet vakarinę korpuso sieną reikėtų skirti vienuolyno atstatymui po 1655–1661 metų. Taip galima būtų paaiškinti ir nedidelius skirtumus korpuso mūruose. Pritrūkus įrodymų, raidos kartogramose I korpuso vakarinės sienos ir likusios korpuso dalies sienų mūrus teko žymėti tuo pačiu ženkle.

I korpusas iš karto buvo statytas dviejų aukštų, rytinėje jo pusėje, maždaug ties korpuso viduriu, buvo keli rūšiai. Kol kas neaišku, kodėl rūšio patalpos buvo tik korpuso viduryje. Gali būti, jog šie rūšiai yra anksčiau čia stovėjusio pastato fragmentai. Rūšių po didžiuoju koridoriumi XVII a. vienuolynne nebuvo. Nedidelis rūšys iškastas vėliau. Atskiros vienuolių celės, kaip numatyta reguloje, formuotos vienoje koridoriaus pusėje. Nežiūrint kelių didelių rekonstrukcijų rytiniame fasade, langai liko pirminėse vietose, tik jų angos buvo pastumtos aukštyn, nedaug pakito vidinė angų forma. Išorėje tebėra langų apvadų išoriniai kontūrai, tačiau neliko buvusios profiliuotos juostos po antro aukšto langų angomis, kokia, tik paprastesnio profilio, likusi po pirmo aukšto langais. Vakarinio fasado architektūra nuo jo statybos meto nedaug pakitusi. Pirmo aukšto langų angos siekė ar beveik siekė žemės paviršių, dėl ko pirmo aukšto langų formos primena arkadą.

Virš I korpuso pietinio fasado išliko frontonas, dabar atsідūręs pastogėje. Didelėje nišoje jo centre išlikęs polichrominis dekoras, imituojantis smulkiais rėmeliais suskaidytą langą [8 il.]. Frontono nišos tinkas

8.
Vienuolyno I korpuso pietinio frontono fragmentas su XVII a. polichrominiu dekoru, Ieva Blinstrubienės nuotrauka, 2019

Detail of the southern pediment of the first monastery wing with seventeenth-century polychrome décor

tamsiai pilkas, panašus į naudojamą puošiant sienas sgrafito dekoru. Šį frontoną galima būtų skirti XVII a. pradžiai, stilistiniam renesanso laikotarpiui. Pasak E. Purlio, toks pat tinkas naudotas ir XVII a. pabaigoje Slušku ir Sapiegų rūmuose. To paties pietinio fasado pakraščiuose buvo piliastrai, antro aukšto centre – niša. Visus šiuos architektūrinius ir dekoru elementus uždengė priestatas, statytas XVIII a. viduryje. Panašiu metu užstatytas ir 3,2 m pločio tarpas, iki XVIII a. vidurio skyrės I ir II korpusus. Šioje vietoje liko šiandien sunkiai beišaiškinamų jungties tarp korpusų, laiptinių ir kitų elementų pėdsakų.

Architektūrinių tyrimų metu atskleistų faktų sugretinimą su Fiurstenhofo planu apsunkina viso dabartinio II korpuso sienose ir piliastruose rastas XVII a. pirmos pusės mūras, rūsio patalpose po šia dalimi išlikę to paties laikotarpio mūru formuoti langeliai. Šis mūras pagal savo savybes yra ankstyvesnis nei 1737 m., tačiau Fiurstenhofo plane šioje vietoje nėra jokio statinio. Natūros tyrimų metu iš tiesų pavyko išsiaiškinti, kad dabartinis II korpusas formavosi keliais etapais. Vakarinė korpuso dalis (viso korpuso pločio, apimanti patalpas rūsyje, pirmo ir antro aukšto lygyje) yra buvęs atskiras pastatas. Mūro atodangose aiškiai matomas tinkuotas buvusio fasado paviršius, prie kurio priglautas vėlesnio XVII a. etapo mūras. R. Firkovičius, remdamasis 1830 m. inventoriaus aprašymu, šią korpuso dalį identifikuoja kaip oficiną (savo ataskaitoje vadina ją 2 flygeliu). Jis nurodo, kad 2 flygelis galėjo būti šiaurės vakarų korpusų dalyje ir vėliau sujungtas su vienuolyno kvadrato formos pastatu²⁹. Pagal situaciją ir santykį su vienuolyno I korpusu (nors Fiurstenhofo plane šioje vietoje vaizduojamas pastatas pasuktas kiek kitu kampu), tai iš tiesų galėjusi būti oficina. 1830-aisiais (kada sudarytas inventorių) ji jau buvo visiškai sujungta su vienuolyno korpusu koridoriu. XVIII a. koridorių dalinusi siena (jos pėdsakai rasti tyrimų metu) galėjo skirti vienuolyno klauzūrą nuo ūkinės dalies. Šiaurinėje II korpuso dalyje buvo koridorius arba atvira galerija, jungusi virtuves su oficina. Šioje dalyje aptiktas XVII a. pirmai pusei priskiriamas labai nedidelis arkinės sąramos ir angokraščio fragmentas ties vadinamąja oficina, deja, toliau visas šiaurinis II korpuso fasadas labai perdirbtas XIX a. – XX a. pradžioje. Turbūt XIX a. pradžioje iš šiaurinės pusės prie II korpuso buvo pristatyta medinė galerija/

9.
1836 m. žemutinio aukšto planas.
Esama padėtis su pažymėtais iki
šių dienų išlikusiais mūrinės tvoros
fragmentais ir arkadine varpine, in:
VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 582

Plan of the lower floor of 1836.
The existing situation with marked
surviving fragments of a brick fence
and an arcade bell tower

priestatas, matomas 1808 m. Vilniaus miesto plane bei 1836 m. komplekso plane [9 il.]. Oficinos pastato struktūra ir tūris smarkiai pakito XVIII–XIX a. rekonstrukcijų metu. Tą rodo pastato galinėje pietinėje sienoje, atgręžtoje į bažnyčią, atidengtos XVII a. nišų ir vienerių durų angos, kitoje patalpoje aptiktos nukapotų kryžminių skliautų žymės.

Visi atskiri XVII a. datuojami mūro fragmentai kartu su atskirai stovėjusiu XVII a. pastatu (oficina) stilistinėje kartogramoje priskiriami tam pačiam laikotarpiui kaip ir seniausias vienuolyno korpusas bei žymimi tuo pačiu žymėjimu. Šiame tyrimų etape tikslus abiejų korpusų seniausių mūrų ir jų statybos eiliškumas bei tikslų jų jungtis nenustatyta.

Rekonstrukcija po 1655–1661 m. suniokojimų

Nors istorikai, rašydami apie bažnyčios rekonstrukcijas, akcentuoja jos perstatymą po 1749 m. gaisro³⁰, ne mažesnio masto būta ir XVII a. vidurio ar antros pusės rekonstrukcijos, vykusios po 1655–1661 m. maskvėnų okupacijos. Natūros tyrimai atskleidė, kad to meto atstatymo darbai buvo ištis didelės apimties. Tada nuardyta visa bažnyčios sienų viršutinė dalis, aukščiau buvusiųjų įrengti langai, nutašyti buvę bažnyčios piliastrai. Nauji piliastrai suformuoti tik naujuosiuose bažnyčios mūruose. Šiaurinėje pusėje senąją bažnyčios sienų dalį dabar dengia zakristija ir koplyčia. Bažnyčios fasadai po rekonstrukcijos padengti lygiu, tvirtu, kalkingu tinku. Kaip minėta, iki šios rekonstrukcijos bažnyčia galėjo būti dar neužbaigta.

Kadangi istorinių šaltinių apie statinius vienuolyno II korpuso vietoje iki XVIII a. pabaigos inventorių neturime, mūrai datuoti remiantis tik architektūriniais natūros tyrimais.

30 *Lietuvos architektūros istorija*, t. II, p. 70.

XVIII a. pirma pusė – varpinės statybos ir erdvinės vienuolyno struktūros kaita

Kalbėdami apie XVIII a. pirmoje pusėje vykusias statybas, remontus ar rekonstrukcijas, galime remtis 1737 m. Vilniaus miesto planu, kuriame jau vaizduojama varpinė, tačiau jame nepažymėtas priestatas prie presbiterijos rytinio fasado su oratoriumu. Gali būti, kad Fiurstenhofo plane pavaizduota visai neseniai pradėta statyti varpinė. Jos statybą galėjo pristabdyti 1749 m. gaisras. Šalia Šv. Jurgio bažnyčios esantį bokštą Marianas Moreliovskis viename iš savo darbų gretino su pilies bokštu. Jis vienas pirmųjų kėlė klausimą apie gynybinių įtvirtinimų buvimą Puškarnios teritorijoje. Jo darbus savo tyrimuose mini ir kiti tyrėjai³¹. Apie gynybinius įtvirtinimus rašo ir M. Baužienė – XVII a. vidurio karo metu vienuolynas buvo gynybos dalyvis: 1660 m. rugpjūtį dailidei Mikalojui, kuris dirbo prie miesto įtvirtinimo apkasų ties Šv. Jurgio bažnyčia, sumokėta 48 grašiai³². Tačiau tyrimų metu jokių gynybinių įtvirtinimų elementų ar jų pėdsakų aptikti nepavyko.

Iki XVIII a. vidurio buvo pastatyti du varpinės aukštai. Į antrąjį buvo pakylama sraigtiniais iki pat šio statinio sienų viršaus kylančiais laiptais. Laiptinė įrengta varpinės šiaurės vakariniame kampe, įėjimas į laiptinę – šiaurinėje sienoje, iš dabar esančios oratoriumo patalpos. Sraigtinių laiptų konstrukcija ir pakopos iš plytų mūro sukasi aplink centre iš plytų suformuotą „stulpą“. Užmūryta laiptinė buvo aptikta natūros tyrimų metu [10 il.].

Sprendžiant iš statybinių medžiagų, varpinė ir oratoriumo priestatas galėtų būti vienalaikiai, pastatyti XVIII a. pirmoje pusėje ar net XVII a. pabaigoje, tačiau mūrų seka rodo, kad abiejų statinių statybas skiria nemažas laiko tarpas. Iki pastatant priestatą, varpinė buvo atskirai stovintis statinys, nesujungtas nei su bažnyčia, nei su vienuolynu. 1796 m. inventoriuje minima, kad prie vienuolyno vartų yra „pradėtas ir išvestas“ dviejų aukštų bokštas, dengtas čerpėmis, dvigubu mediniu perdengimu, jame buvo dvivėrės durys iš katedros bažnyčios pusės³³. Po rekonstrukcijų, vykusių statant priestatą su oratoriumu, ir XIX a. pertvarkymų 1796 m. buvęs vaizdas labai pasikeitė.

31 Jūratė Markevičienė, „Pamiršta hipotezė arba Vilniaus miesto sandara XIV–XV amžiuje“, in: *Menotyra*, Nr. 3 (28), Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2002, p. 30–45; Linas Girlevičius, *Gynybiniai įrenginiai XIV–XVIII a. Vilniuje*: Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 48, 55, 87; Birutė Rūta Vitkauskienė, *op. cit.*

32 Morta Baužienė, *op. cit.*, p. 347.

33 Romualdas Firkovičius, *op. cit.*, l. 66.

A)

B)

10.

Iėjimas į sraigtinę laiptinę iš oratoriumo patalpos (A) ir laiptų fragmentas (B), Ievos Blinstrubienės nuotrauka, 2019

Entrance to the spiral staircase from the oratory building and a detail of the stairs

XVII a. pabaigoje ar XVIII a. pradžioje pastatytos varpinės mūrų aukštis, tuo labiau planuotas varpinės aukštis nėra žinomi, architektūriniai tyrimai rodo tik tiek, kad ji buvo aukštesnė nei dabar ir kad antro varpinės aukšto perdanga turėjo būti aukščiau nei dabar esanti viršutinio aukšto perdanga. M. Baužienė, rašydama apie XIX a. pradžioje prie varpinės statytus klasicizmo stiliaus vartus, pažymi, jog vartai priglauti prie anksčiau pažemintos kampu prigludusios varpinės³⁴. Visose keturiuose antro aukšto patalpos sienose buvo aukštos, pusapvalėmis sąramomis perdengtos langų angos. Fasaduose matosi tikrieji langų angų (dabar nišų) dydžiai.

II korpuso šiaurės rytinėje dalyje pirmame aukšte buvo vienuolyno refektoriumas ir virtuvės, o antrame, virš refektoriumo, kaip būdinga daugeliui Vilniaus vienuolynų, – biblioteka. Dabartinė šio korpuso struktūra suformuota XVIII a. pirmoje pusėje. Šiuo laikotarpiu suformuotas vidinis kiemelis, kuris vėlesnių rekonstrukcijų metu sumažintas iš pietinės ir šiaurinės pusių.

34 Morta Baužienė, *op. cit.*, p. 350.

1796 m. inventoriaus duomenimis, visa bažnyčia su šventoriumi buvo apvesta mūro siena, o priešais jos frontoną buvo vartai³⁵. Ankstesnių rašytinių šaltinių apie vienuolyną supusią tvorą ir dabartinę varpinę neturime. Iš atskirų išlikusių fragmentų galima manyti, jog dabartinė tvora suformuota XVIII a. pirmoje pusėje, tačiau tvoros tvarkybos darbų metu, pašalinus vėlyvą aptrupėjusį ir atšokusį tinką, gali atsidengti ir ankstyvesnis mūras. Panašaus laikotarpio mūras atsidengia tvoros varpinėje (matomoje iš Gedimino pr.). Šiaurinė tvoros dalis kartu su varpine restauruota palikus mūro atodangas, tvoros mišrus plytų ir akmenų mūras naujai nutinkuotas, vietomis ties tvora iš Gedimino pr. pusės atkurtas buvęs grunto lygis. Visa vakarinė komplekso tvoros dalis nugriauta po Antrojo pasaulinio karo. Tvorą su barokiniais vartais priešais Šv. Jurgio bažnyčią užfiksuota J. Bułhako fotografijose [11 il.]. Dabartinė tvoros atkarpa, atitverianti šventorių, suformuota XX amžiuje. Iš šventoriaus pusės ji netinkuota, matosi atviras silikatinų plytų mūras.

Didžioji rekonstrukcija po 1749 m. gaisro

Labiausiai bažnyčia nukentėjo 1749 m. gaisro metu, po kurio išliko vien pastato sienos. 1750–1755 m. Naugarduko vaivados Jurgio Radvilos iniciatyva pagal architekto ir skulptoriaus Pranciškaus J. Hoferio projektą beveik iš naujo pastatyta vėlyvojo baroko stiliaus bažnyčia³⁶. Tėvas Felicijonas Ciaplinskis 1756 m. išrūpino teisę sukurti atskirą Šv. Jurgio provinciją LDK karmelitų vienuolynams. Provincijos centru tapo Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčia. Vienuoliai pasižymėjo aktyvia pastoracine veikla (XVIII a. aptarnavo ir parapiją)³⁷.

Trečias ryškus bažnyčios mūrų raidos etapas pirmiausia pasimatė bažnyčios prieangio antro aukšto mūruose. Tai, kad prieangis prie pagrindinio bažnyčios fasado stovėjo jau XVIII a. pradžioje, rodo ir 1737 m. plane užfiksuotas bažnyčios kontūras. Tyrimų metu išaiškėjo, jog XVIII a. antros pusės bažnyčios ir jos prieangio rekonstrukcija buvo išties didelės apimties. Pasitvirtina istorinės žinios apie didelę XVIII a. viduryje vykusią rekonstrukciją, kurios metu pakito bažnyčios fasadų vaizdas ir tūris, permūryti ne

35 Šv. Jurgio bažnyčios ir prie jos esančio karmelitų senųjų taisyklių vienuolyno inventorius.

36 *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, t. 1, p. 422; *Lietuvos architektūros istorija*, t. II, p. 70.

37 Rimantė Meldytė, Rūta Janonienė, *op. cit.*, p. 401.

11.
Šv. Jurgio Kankinio
bažnyčios ir tvoros
(neišliko) fragmentas,
Jan Bułhak, 1912–1915,
in: Jan Bułhak,
*Fotografijos. Vilnius.
II dalis*, Vilnius:
Lietuvos nacionalinis
muziejus, 2013

Detail of the Church of
St George the Martyr
and a fence (did not
survive), Jan Bułhak,
1912–1915

tik bažnyčios skliautai, bet ir sienų viršus, bažnyčios vidaus sienos. Šiam metui skirtini ir bažnyčios frontonai, vainikuojantis karnizas. Bažnyčios viršutinės dalies mūruose labai skiriasi plytos. E. Purlio nuomone, po 1749 m. gaisro atstatant bei modernizuojant bažnyčią reikėjo daug plytų, kuriomis viena plytinė, matyt, aprūpinti nepajėgė. XVIII a. viduryje Vilniaus plytinėse buvo gaminamos ne tik 4,2–4,7 cm storio, bet ir senojo formato apie 6–6,5 cm storio plytos. Plytų įvairovė didesnė negu ankstesniais laikais. Vytautas Levandauskas, apibendrinamas baroko pastatų plytų dydžius, konstatuoja, kad tuo laikotarpiu nesilaikyta normatyvų. Labiausiai nuo jų nutolusios bažnyčių plytos³⁸. Vien iš Šv. Jurgio bažnyčioje panaudotų plytų matyti, kad XVIII a. viduryje vieningas, visoms plytinėms privalomas plytų formatas nebuvo nustatytas arba nurodymų laikytis vieningo formato nebuvo laikomasi.

Rekonstrukcija po 1749 m. gaisro palietė ir bažnyčios rūsius, virš anksčiau iškastų rūsių po presbiterija ir po koplyčia buvo sumūryti skliautai. Į rūsius vedė dvi simetriškai išdėstytos laiptinės su įėjimais per didįjį altorių. Pertvarkant bažnyčią ir prie jos buvusią koplyčią, performuotas ir įėjimas į rūšį po koplyčia, jis įrengtas tiesiai iš bažnyčios.

1765 m. bažnyčia konsekruota Vilniaus vyskupo Tomo Zienkovičiaus, iš ko, kaip teigia R. Firkovičius, galima spręsti, kad buvo visiškai atstatyta³⁹. Kas dekoravo bažnyčios skliautus, tiksliai nežinoma. Polichromijos

³⁸ Vytautas Levandauskas, *Lietuvos mūro istorija*, Kaunas: VDU leidykla, 2012, p. 172.

³⁹ Romualdas Firkovičius, *op. cit.*, l. 64.

A)

B)

12.

A – buvusi anga į presbiteriją antro aukšto patalpoje virš zakristijos; B – polichrominis dekoras aplink angą, Ievos Blinstrubienės nuotraukos, 2019

Polychrome décor of the former entrance to the presbytery in the first-floor room above the sacristy

tyrimų metu paaiškėjo, jog tuo metu sukurtas polichrominis dekoras buvo gerokai tamsesnis, vėliau kitęs po XIX a. antroje pusėje ir XX a. pradžioje vykusių darbų. 1782 m. minimas ir nebaigtas didysis altorius. XVIII a. pabaigoje dar vienuolynui priklausiusioje bažnyčioje, be didžiojo altoriaus, buvo septyni šoniniai. Bažnyčią perėmus seminarijai, altoriai keitėsi⁴⁰.

Rekonstrukcija po 1749 m. gaisro palietė ir koplyčios architektūrą. Pakito jos interjeras, virš vakarinės sienos suformuotas vėlyvojo baroko stilistinių formų frontonas, už jo – dvišlaidis stogas. Įrengtas ar permūrytas koplyčios rūsio skliautas. Išliko didžioji šio laiko laiptinės elementų dalis. Atstatymui po 1749 m. gaisro skirtinas ir dabartinis koplyčios altorius. Įėjimai į koplyčią du – iš bažnyčios su puošniu portalu ir iš šventoriaus vakariniame koplyčios fasade. Virš įėjimo iš šventoriaus buvo didelis, dabar užmūrytas, langas. Tyrimų metu koplyčioje, išskyrus altorių, nerasta interjero ir portalo vakariniame fasade polichrominės puošybos ar lipdybos elementų, skirtingų XVIII a. pabaigai.

Zakristijos šiaurinė siena taip pat išmūryta šios rekonstrukcijos metu. Nedidelė prie bažnyčios buvusi zakristija po rekonstrukcijos padidėjo kone dvigubai. Buvusi jos šiaurinė siena nugriauta, patalpa perdengta skliau-

⁴⁰ Rimantė Meldytė, *op. cit.*, p. 15. Šiame menotyros bakalauro darbe galima rasti išsamiausią esamą bažnyčios dekoro aprašymą.

13.

Ovalinės formos langas rytiniame bažnyčios presbiterijos fasade, Ievos Blinstrubienės nuotrauka, 2019

Oval-shaped window in the eastern façade of the church presbytery

tu, naujajame fasade suformuotas didelis langas. Išplėsta zakristija perdengta vienslaičiu stogu. Virš jos esančioje patalpoje atidengtas ant pirminio tinko sluoksnio esantis polichrominis dekoras puošė angą į presbiteriją, kuri užmūryta XVIII a. antroje pusėje [12 A, B il.]. Šioje vietoje suformuotoje nišoje įrengta sieninė spinta. Iš presbiterijos pusės esantis dabartinis polichrominis dekoras, vaizduojantis durų angą ir balkono baliustradą, priskiriamas jau vėlyvesniam bažnyčios dekoravimo etapui XIX a. antroje pusėje.

1737 m. Vilniaus miesto plane pavaizduotuose to meto bažnyčios ir vienuolyno kontūruose priestato prie rytinės presbiterijos sienos nėra. 1808 m. plane tarpas, buvęs tarp pietinio vienuolyno korpuso galo ir bokšto, jau užstatytas. Bažnyčios rytinis fasadas ir vienuolyno galinis fasadas buvo atkreipti į gatvę nuo katedros, į šią pusę atsukti fasadai buvo turtingai dekoruoti. Vienas tokių, tiesa, dabar atsidūrusių pastogėje elementų, – apvadais su rokailėmis ir juos akcentuojančiais dekoratyviniais elementais papuoštas ovalinės formos langas rytiniame presbiterijos fasade [13 il.]. Priestatas statytas laikotarpyje tarp šių datų, atstačius bažnyčią po 1749 m. ją nusiaubusio gaisro bei praėjus šiek tiek laiko po 1750–1755 m. rekonstrukcijos. Atidengti polichrominio dekoru fragmentai yra jau klasicizmo stiliškos. Nors varpinės

14.
Varpinės antro aukšto
patalpos polichrominis
dekoras, Vytauto Railos
nuotrauka, 2017

Polychrome décor of the
first-floor room of the
bell tower

sienu viršuje yra vėlesnių, klasicizmo laikotarpio, mūro fragmentų, panašu, kad rekonstrukcijos, kai buvo statomas priestatas prie presbiterijos rytinės sienos, metu atsisakyta minties užbaigti varpinę. Neilgai trukus po priestato prie presbiterijos statybų varpinėje įrengtos patalpos. Tiriant dažymo sluoksnius, pasirodė, kad varpinės antrame aukšte įrengtą patalpą puošė tapyta peizažinė kompozicija, vaizduojanti apleistą mūrą su nuo karnizų svyrančiomis girliandomis ir išvirtusiais medžiais⁴¹ [14 il.]. Virš karnizų ištapyti lapai, jų fragmentai išlikę tarp dviejų medinių perdenginių. Lubų puošyba neišlikusi, kadangi perdanga pažeminta. Sprendžiant iš darbų sekos, buvusi varpinės antro aukšto patalpa tikriausiai dekoruota jau po oratoriumo bei kitų vienuolyno patalpų dekoravimo. Sraigtinės laiptinės apatinė dalis paversta dūmtraukiu, ryšio su priestato pirmame aukšte įrengtu oratoriumu neliko, tačiau pasinaudota senąja laiptine sujungiant jos antro aukšto patalpą su varpinės pastoge.

Vienuolyno I korpuso fasadai šiuo laikotarpiu nedaug tepakito, keičiant langus šiek tiek pertvarkyti išoriniai angokraščiai, supaprastinti langų apvadų profiliai. Perdaryta I korpuso koridoriaus jungtis su II korpuso patalpomis iškirtus ir performavus angas šiauriniame didžiojo koridoriaus gale. Rūsio patalpose kartu su skliautais išmūryta išilginė siena po refektoriumu II korpuse. Ties refektoriumo patalpos vakarine siena iš rūsi kilo laiptai į pirmą aukštą. Jie suformuoti vienalaikiu su rūsi sienomis mūru, apatinės pakopos buvusios medinės.

41 Vytautas Raila, *op. cit.*, p. 2.

15.
Vienuolyno didžiojo
koridoriaus
polichrominis dekoras,
Vytauto Railos
nuotrauka, 2017

Polychrome décor of the
great corridor of the
monastery

A)

B)

16.
A – antro aukšto celės
mūrinis baldakimas, Ievos
Blinstrubienės nuotrauka,
2018; B – baldakimo
figūrinės tapybos
fragmentai, Vytauto Railos
nuotrauka, 2017

A – brick canopy of the
first-floor cell; B – details
of figurative painting on
the canopy

Tuo metu išplėstas, iš dalies perstatytas vienuolyno II korpusas. Didysis I korpuso koridorius, prakirtus ar greičiau išplėtus bei performavus angas šiauriniame koridoriaus gale, sujungtas su patalpomis II korpuso, kuriame įrengtas refektoriumas su virtuvėmis šalia, didelė salė (biblioteka) virš refektoriumo. I korpuso koridoriaus tęsinyje, atsiremiančiame į II korpuso vidinį kiemelį, iškapojus XVIII a. pradžios mūrą, suformuota plati durų anga. I korpuso pirmo ir antro aukšto koridoriai ir II korpuso koridorių atkarpos gausiai dekoruotos polichrominiu dekoru [15 il.], šis dekoras aptiktas ir langų angokraščiuose. Tyrimų metu aptikta gerai išlikusių šio dekoro fragmentų. Dviejose pirmo ir antro aukšto celėse esantys mūriniai baldakimai datuojami taip pat XVIII a. viduriu. Antro aukšto celės baldakimo plokštumoje atidengtas ankstyviausias sluoksnis: figūrinės tapybos fragmentai, galima įžiūrėti veido profilį, raudoną mitrą ir rankoje laikomą pastoralą⁴² [16 il.]. Spėjama, kad ši celė galėjo būti skirta vienuolyno priorui arba provincijolui, kadangi nuo 1756 m. Lietuvos senosios regulos karmelitų Šv. Jurgio provincijos centras buvo šiame ansamblyje.

42 Vytautas Raila, *op. cit.*, p. 5.

17.
Refektoriumo skliauto
plokštumoje atidengti
įrašų fragmentai,
Vytauto Railos
nuotrauka, 2017

Details of exposed
inscriptions on the
refectory vault

Ištapyta buvo ir visa antro aukšto patalpa, jungusi I ir II korpusus, iš kurios XVIII a. viduryje buvo įėjimas į biblioteką (virš pirmo aukšto 10 patalpos, nurodytos 3 iliustracijoje). Jau vėliau seminarijos laikais, XIX a., ši patalpa buvo pritaikyta lobynui, įrengtos iki dabar išlikusios metalinės patalpėlės lango langinės ir spintos, įstatytos buvusios durų angos į biblioteką vietoje, durys.

Panašu, kad iki pat XVIII a. atskirai stovėję vienuolyno II korpuso ir ofcinos pastatai sujungti galutinai suformavus dabartinę koridoriaus atkarpą, įrengus aukštą arką, iškapojus XVII a. ofcinos pastato sienos mūrą. Tyrimų metu vakarinėje šio pastato sienoje aptikti ir vėlyvesni, jau XVIII a., langų angokraščių fragmentai. Kadangi buvusios ofcinos pietinėje pirmo aukšto patalpoje atsidengė XVIII a. kryžminių skliautų žymės su polichromijos fragmentais, identiškais randamiems didžiajame vienuolyno koridoriuje, akivaizdu, jog jau tuo metu buvęs vadinamasis ofcinos pastatas buvo visiškai sujungtas su vienuolyno koridoriumi abiejuose aukštuose. 1836 m. pirmo aukšto plane vaizduojama XVIII a. viduryje išmūryta pertvara, kryžminiai skliautai ir įrengtas didžiojo koridoriaus tęsinys, sienos dekoruotos to paties laikotarpio ir stilistikos sienų tapyba. Panašu, kad 1836 m. rekonstrukcijos planuose šioje vietoje buvo numatyta jungtis koridoriumi su naujai planuojamu korpusu. Šis planas buvo neįgyvendintas, o jungčiai su nauju korpusu parinkta kita vieta, tačiau atrodo, jog planuotoji jungties vieta jau buvo paruošta dar prieš seminarijos įsikėlimą 1798 metais. Nukapotų pirminių XVII a. kryžminių skliautų pėdsakai aptikti pirmo aukšto patalpoje, šiaurinėje ofcinos dalyje. Dabartinės patalpų perdangos buvusios ofcinos pastate įrengtos jau seminarijos laikais, XIX a. pradžioje.

18.
Bibliotekos figūrinės
sienų tapybos
fragmentas, Vytauto
Railos nuotrauka, 2017

Detail of figurative
murals in the library

XVIII a. viduryje tarp virtuvės patalpų buvusios dvi plačios (angos plotis apie 3,5 m) arkos. Maždaug tuo pačiu metu įrengta durų anga į prie šiaurinės virtuvių sienos priglaustą galeriją (jos kontūrus galima išvelgti 1836 m. plane). Šią durų angą puošia XVIII a. vid. – XVIII a. pab. tapytas portalas. Pirminis refektoriumo sienų tinkas vietomis visai neišlikęs. Fragmentiškai išlikę juostelių ir banguotos formos apvadai. Tačiau tai, kad sienos buvo ištapytos, liudija įvairiose sienos vietose rasti polichromijos pėdsakai. Šiaurinė siena puošta reljefinių kompozicijų imitacija, skliaute atidengta išblukusių rokailių fragmentų. Centrinėje skliauto dalyje atidengti ryškesnės, geriau išlikusios tapybos fragmentai⁴³ [17 il.].

Antro aukšto vienuolyno bibliotekos patalpos ir patalpos virš virtuvių mažai ištyrinėtos, tačiau atsidengę plytų mūro fragmentai, tinkų sluoksniai šiame etape leidžia manyti, jog patalpų pagrindinė struktūra taip pat buvo suformuota tuo laikotarpiu. 1796 m. inventoriuje paminėta, kad virš refektoriumo buvo bibliotekos salė, „visa ištapyta“, joje prie sienų stovėjo staliaus darbo spintos, kuriose buvo sudėtos teologinio, filosofinio, istorijos bei kitokio pobūdžio ir įvairių mokslo šakų knygos. Iš viso bibliotekoje tuo metu buvo 606 knygos⁴⁴. Vienuolyno bibliotekos salės vakarinėje sienoje

43 Vytautas Raila, *op. cit.*, p. 13–14.

44 Romualdas Firkovičius, *op. cit.*, l. 67.

abipus durų angos atidengta didelės figūrinės kompozicijos fragmentų. Visose atodangose, išskyrus atodangą su sėdinčiojo krėsle figūra, – vienuoliai juodais arba rudais abitais [18 il.]. Figūros ištapytos tik vidurinėje sienos dalyje, apatinė sienos dalis vieno metro aukštyje dažyta monochromiškai šviesia ochra, o viršutinė sienos dalis ištapyta rokailėmis. Skliaute įvairiose vietose atidengta tapytų rokailių fragmentų (ankstyviausias sluoksnius). Patalpos viduryje skliaute atidengtas antro sluoksniu puošybos fragmentas, vaizduojantis architektūrinę puošybą – kolonos bazę ir liemenį. Rytinėje sienoje tarp langų atidengta tapyto baldakimo fragmentų⁴⁵.

1797 m. kovo 23 d. vienuolynas buvo uždarytas ir kartu su bažnyčia atiduotas Diecezinei kunigų seminarijai. Patys vienuoliai persikėlė į vienuolyną prie Visų Šventųjų bažnyčios.

XIX a. seminarijos meto rekonstrukcijos

Seminarija vienuolyno ir bažnyčios patalpose įsikūrė 1798 metais. Ši laikotarpį atspindi 1808 m. Vilniaus miesto planas. XVIII a. pabaigos darbų apimtis galima numanyti pagal čia įsikūrusios kunigų seminarijos ūkines knygas⁴⁶. Buvo atliekami įvairūs remonto darbai komplekso pastatuose: baltinant sienas ir lubas, uždažyta sieninė tapyba, buvo atliekami mūrinių darbų, užsakomos spintos, lentynos, dažomos spintos, keičiant langus ir duris, kiek pakeistos angokračių formos. Atsisakyta senovinio tipo krosnių ir statybos metu įrengtos pakurų sistemos. Pasinaudojus senaisiais dūmų kanalais, pastatytos kanalinės krosnys. Senujų krosnių pakurų angos užmūrytos.

Pagal 1830 m. aprašymą, prie vienuolyno (seminarijos) buvo dvi mūrinės ofisinės, mūrinis dviejų aukštų svirnas, ratinė, paukštidės ir arkliedės mūriniai pastatai, 5 mediniai tvartai. Vienuolyno posesiją juosė mūrinė tvora. Uždarius vienuolyną, ūkiniai jo pastatai, supantys kiemą, pamažu rekonstruoti į gyvenamuosius namus, sumažėjo ir šventoriaus sklypo apimtis, keitėsi ir kiemų, daržų situacija, tuo pačiu ir sklypų tvoros. 1829 m. seminarijos administratoriaus raporte užsimenama, kad po 1812 m. apiplėšimo bažnyčiai būtinas remontas. 1830 m. seminarijoje buvo 5 dvasininkai. Iš viso klero buvo 60 asmenų, tarnų bei patarnaujančiųjų – 18⁴⁷.

⁴⁵ Vytautas Raila, *op. cit.*, p. 7–8.

⁴⁶ Vladas Drėma, *Vilniaus bažnyčios: iš Vlado Drėmos archyvu*, p. 414–426.

⁴⁷ Romualdas Firkovičius, *op. cit.*, l. 74.

Minima, kad 1867 m. Šv. Jurgio bažnyčia vėl buvo remontuota⁴⁸. Polichromijos tyrimų metu paaiškėjo, jog XIX a. antroje pusėje ji buvo ne tik remontuota, bet ir vietomis iš naujo dekoruota polichrominiu dekoru.

Vienuolyno pastatų pritaikymo kunigų seminarijai darbai buvo gana didelio masto, atrodytų, didesni nei būtų būtina pertvarkant taip neseniai suremontuotą ir dekoruotą vienuolyną. Pakoreguotas pastatų išplavimas, išmūryta nemažai skliautų. Uždažyta daug polichrominio dekoru. Rekonstrukcija palietė durų bei iš dalies langų angas. Po 1798 m. nugriautas puošnus presbiterijos pradžioje stovėjęs didysis altorius, panaikintas vienuolių choras, naujas, iki šiol išlikęs, altorius pastatytas presbiterijos rytiniame gale. Po 1798 m. užmūryta laiptinės, vedusios į rūšį po koplyčia, anga. Zakristijoje sumažintas platus langas, uždažytas polichrominis dekoras. Panašu, kad tuo laikotarpiu įrengta daug sieninių spintų. Išlikusios medinės šių spintų konstrukcijos ir durys nebuvo tiksliai datuotos, galimai siekia XIX a. pab. – XX a. pr.

XIX a. pertvarkymai labai pakeitė koplyčios vaizdą ir interjerus – sumažinti langai, užmūrytas langas virš portalo vakariniame fasade, žemutinę fasado dalį uždengė po 1836 m. statytas priestatas. XIX a. pradžioje minėta buvusi apleista koplyčia 1884 m. remonto metu atnaujinta ir iš Šv. Barboros pervadinta į Šv. Juozapo. Joje buvo įrengta seminarijos aula⁴⁹. Koplyčios interjeras pertinkuotas, langų vidiniai angokraščiai, skliautai papuošti polichrominiu dekoru. Prie jos pastačius priestatą, atsisakyta dvišlaičio koplyčios stogo, šiauriniame bažnyčios fasade vienslaidis koplyčios stogas uždengė du langus.

XIX a. pirmoje pusėje abiejų vienuolyno korpusų sankirtoje pastatyta ir šiandien tebenaudojama laiptinė, jungianti abu seniausio vienuolyno korpuso aukštus. Kita laiptinė įrengta koridoriaus pietiniame gale. Dėl vietos stokos pastaroji įrengta iš dalies sienų storių, jungė pirmą ir antrą aukštus. XIX a. antroje pusėje, turbūt pažeminus grunto paviršiaus lygį rytinėje varpinės pusėje, prie pietinės varpinės sienos pastatytas priestatas su laiptais, kylančiais į pirmą varpinės aukštą. Nurodoma, jog šie klasicizmo stiliaus vartai buvo statyti pagal Vilniaus gubernijos architekto Žozefo Pusjė projektą 1804–1806 metais⁵⁰. Tačiau panašu, kad šis projektas buvo

48 *Ibid.*

49 Rimantė Meldytė, *op. cit.*, p. 17.

50 *Lietuvos TRS istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, p. 424.

įgyvendintas gerokai vėliau, kadangi 1836 m. esamos būklės plane jie dar nevaizduojami, o natūros tyrimų metu jų mūras datuotas XIX a. antra puse. V. Zahorskis taip pat šio puošnaus prieangio iš Tiltlo g. statybą priskiria XIX a. viduriui⁵¹.

Visos tyrinėtos durų angos iš vienuolyno I korpuso koridorių į celes performuotos arba iškirstos vykdant 1797 m. rekonstrukciją. Tyrimų metu nebuvo aptiktas nė vienas XVII a. siekiantis durų angokraštis ar sąramos fragmentas. Performuojant angas, apdaužytas tinkas su polichrominiu dekoru, dekoras uždažytas. Langų angos liko tose pačiose vietose. Pertvarkyti, ypač rytiniame fasade, išoriniai angokraščiai, čia atsirado mūrinės horizontalios sąramos, vietoj iki šiol fasado plokštumoje buvusių langų masyviose staktose nauji langai įstatyti jų staktas per pusę plytos atitraukus į sienos gilumą. Užmūryta dalis pirmo aukšto langų vakariniame fasade.

XIX a. rekonstrukcijos labiausiai pakeitė vienuolyno II korpuso rūsių ir buvusios oficinų planinę erdvinę struktūrą bei pirmame aukšte buvusių virtuvių išplanavimą. Tuo laikotarpiu sumažintas ir vidinis korpuso kiemelis. Šių rekonstrukcijų metu įrengta laiptinė iš rūsių į pirmą aukštą ties šiaurine fasado siena, tuo pat metu smarkiai permūryta šiaurinės fasado sienos atkarpa ties kiemeliu ir naująja laiptine, suformuotos didesnės langų angos. Remontuojant pakeista didžioji dalis šio korpuso langų, platinti ar pertinkuoti langų angokraščiai. XX a. pradžioje suformuota laiptinė iš didžiojo koridoriaus užsisukusio tęsinio į rūšį. Taip pat įrengta kiemelio perdanga.

XX a. pokyčiai

XX a. pirmaisiais dešimtmečiais seminarijos lėšomis vėl buvo atnaujinamos freskos ir perdažomas bažnyčios vidus. 1908 m. bažnyčios sienų ir skliautų tapyba restauruota Tirolio meistrų⁵². Tada ji ir įgavo dabartinį vaizdą. 1915 m. nuimti varpinės varpai. Pirmojo pasaulinio karo metu seminarija uždaryta ir neveikė kelerius metus, o atidaryta tik 1920 metais⁵³.

Vėlesniuose 1929–1930 m. Vilniaus metropolijos kurijos aktuose yra žinių, kad Šv. Jurgio bažnyčia priklausė Vilniaus Šv. Dvasios parapijai. Prie jos 1929 m. įsikūrusi veikė Šv. Pranciškaus trečiojo ordino kongregaci-

⁵¹ Dokumentų bylų apie architektūros objektus rinkinys. Dokumentų byla apie Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčią, l. 58.

⁵² KPD kultūros vertybių registras, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-03-27], <https://kvr.kpd.lt>.

⁵³ Indrė Baliulytė, *op. cit.*, p. 36.

19.
Seminarijos antro
aukšto bibliotekos
interjeras (XX a. pr.),
Ievos Blinstrubienės
nuotrauka, 2019

Library interior on
the first floor of the
seminary

ja, o 1933 m. ir Šv. Dominyko ordino tretininkų draugija – inteligentiškoms panelėms. Bažnyčia uždaryta apie 1942 metus. Po Antrojo pasaulinio karo bažnyčia priklausė kultūros ir švietimo įstaigoms. Iki 2017 m. vienuolyno pastatuose buvo įsikūrę Knygų rūmai (nuo 1945), o bažnyčioje – knygų saugykla. 2017 m. ansamblis gražintas Vilniaus arkivyskupijos kurijai.

Didžiausias XX a. pradžios pokytis – tai seminarijos korpuso statyba. Tikslios jos datos dokumentiniuose šaltiniuose kol kas neaptikta, tačiau ją iš dalies apriboja turima ikonografinė medžiaga. Natūros tyrimų metu korpuso mūrai datuoti XX a. pradžia. Naujojo korpuso jungčiai suformuoti buvo prakirsta buvusios oficinės vakarinė siena pirmo aukšto (galimai buvusios tarpuvartės, dengtos cilindrinio skliautu) ir antro aukšto lygiuose, suformuojant jungtį su naujuoju seminarijos korpusu. Natūros tyrimų metu paaiškėjo, kad bibliotekos tūris neilgai trukus buvo paaukštintas. Po rekonstrukcijos sukurtas bibliotekos interjeras išlikęs iki šių dienų [19 il.]. Ilgojo seminarijos miegamųjų korpuso struktūra iš esmės nepakitusi išliko nuo statybos laikų. Esančios pirmo ir antro aukšto patalpų pertvaros yra pirminės. Pagrindiniai III korpuso pokyčiai susiję su dabar esančios laiptinės, jungiančios visus tris korpuso aukštus, įrengimu XX a. pradžioje. Tuo metu prakirstos angos cilindrinuose skliautuose, įrengtos kelios pertvaros.

Dauguma I korpuso langų pakeista XIX a. pabaigos – XX a. pradžios remontų metu, langai šiek tiek paaukštinti.

Po XIX a. pradžios rekonstrukcijos senuosiuose korpusuose vykę darbai buvo jau nedidelės apimties, čia išliko mažai pažeisti XVIII a. antros pusės – XIX a. pradžios tinko sluoksniai. Nedaug juos pažeidė ir XX a. inžinerinių komunikacijų tiesimas, daugybė laidų nutiesta sienų paviršiais minimaliai pažeidžiant tinką.

Išvados

Atsižvelgiant į žvalgomąjį tyrimų pobūdį ir tinko sluoksnių autentiškumą bei gausią sienų tapybą, stengtasi maksimaliai vengti didesnių mūro atodangų. Tyrinėti tik bažnyčios fasadai – vidaus sienas dengia polichrominis dekoras ir tapyba. Dėl šios priežasties kai kurių mūrų raida liko ne iki galo išaiškinta, tačiau pavyko patikslinti iki šiol įvairiuose šaltiniuose pateikiamą komplekso statinių datavimą.

Ankstyviausias vienuolyno įkūrimo ir bažnyčios statybos laikotarpis (XVI a.) lieka nepažintas, natūros tyrimų metu neužfiksuota šio laikotarpio mūrų, nors *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvade* teigiama, kad bažnyčios, varpinės ir vienuolyno sienose aptinkamas gotikinis mūras⁵⁴.

Pagrindiniai bažnyčios ir dviejų vienuolyno korpusų kontūrai, išmūryti XVII a. pirmoje pusėje, toliau keitėsi vykstant pagrindinėms rekonstrukcijoms XVII a. viduryje ir XVIII a. viduryje. Pastarosios rekonstrukcijos metu bažnyčia ir vienuolyno patalpos išpuošti gausiu ir unikaliumi polichrominiu dekoru, ganėtinai gerai išlikusiu po vėlesnių uždažymų sluoksniais iki mūsų dienų. Patikslintas ir bažnyčios prieangio, kuris šaltiniuose įvardijamas kaip neobarokinis, datavimas. Jo mūre aptiktas XVII a. pirmos pusės ir XVIII a. vidurio rekonstrukcijoms priskiriamas mūras. Kiek painus lieka varpinės klausimas, joje nepavyko aptikti nei ankstyviausiųjų etapų mūro, nei M. Moreliovskio minėtos gynybinės architektūros požymių. Tačiau galutinai šias prielaidas paneigti ar patvirtinti galėtų padėti tik archeologiniai tyrimai.

⁵⁴ *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, t. 1, p. 421, 424. Ar gotikiniu galėjo būti vadintas XVII a. pirmos pusės mūras, neaišku, kadangi taip įvardijami tiek bažnyčios ir varpinės, datuojamų 1506 m., mūrai, tiek ir seniausiojo I vienuolyno korpuso, datuojamo jau XVII a. pirma puse, mūras.

Laiptų iš Tiltu g. statybos data įvairiuose šaltiniuose nurodoma skirtingai, patikslinta – XIX a. vidurys – XIX a. antra pusė. Nors tiksliai vėlyviausio seminarijos korpuso statybos data nenustatyta, tačiau jau galime teigti, jog šis korpusas statytas ne anksčiau nei XX a. pradžioje.

Detalesni tyrimai pastatų rekonstrukcijos, restauracijos darbų metu gali pateikti naujų faktų, patikslinančių kai kurių atskirų architektūrinių elementų kaitą ar paties statinių komplekso raidą.

Gauta ——— 2018 12 04

Šaltiniai

- Baliulytė Indrė, Vilniaus senosios regulos karmelitų vienuolyno statinių ansamblis, Taikomųjų istorinių tyrimų apibendrinimas, 2018, in: Indrės Baliulytės asmeninis archyvas.
- Dokumentų byla apie Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčią (Černiachovskio a. 4, Rašytojų g. 4). Atv-18. 1843–1910 m. nuorašai. 1945–1974, in: KPC paveldosaugos biblioteka, f. 3, ap. 1, b. 339, l. 58–62.
- Encyclopaedia Britannica*, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-08-10], <https://www.britannica.com/topic/Carmelites>.
- Firkovičius Romualdas, Šv. Jurgio bažnyčia ir karmelitų vienuolynas Rašytojų g. 4 (posesija Nr. 694): Kulto pastatai ir jų vietos Vilniaus mieste. Katalikų bažnyčių ir vienuolynų istorijos apybraižos, t. 2, 1990, in: VRVA f. 1019, ap. 11, b. 4483, l. 56–91.
- Girlevičius Linas, *Gynybiniai įrenginiai XIV–XVIII a. Vilniuje*: Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009.
- Karmelitų vienuolyno prie Šv. Jurgio bažnyčios vizitavimo aktas, 1752, in: LMAVB RS, f. 273, b. 2869.
- Knygų rūmai, Rašytojų g. 6. Architektūriniai apmatavimai. Architektūrinė statybinė dalis, 1972, in: KPC paveldosaugos biblioteka, f. 5, ap. 1, b. 298.
- KPD kultūros vertybių registras, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-03-27], <https://kvr.kpd.lt>.
- Meldytė Rimantė, *Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčios interjero ikonografija*: Bakalauro darbas, Vilnius, Vilniaus dailės akademija, 1998, in: VDA bibliotekos Senų ir retų spaudinių skyrius.
- Purlys Evaldas, Blinstrubienė Ieva, Vilniaus senosios regulos karmelitų vienuolyno ir bažnyčios statinių ansamblio žvalgomųjų architektūros tyrimų ataskaita, 2017, in: Ievos Blinstrubienės asmeninis archyvas.
- Raila Vytautas, Vilniaus senosios regulos karmelitų vienuolyno statinių ansamblis, d. I: Šv. Jurgio bažnyčios žvalgomasis poli-
- chromijos tyrimas; d. II: Vienuolyno namo žvalgomasis polichromijos tyrimas, 2017, in: Vytauto Railos asmeninis archyvas.
- Rašytojų g. 4, 6, Vilnius. Namų valdos techninės apskaitos byla, 1948, in: VRVA f. 1019, ap. 11, b. 6937.
- Šv. Jurgio bažnyčios ir prie jos esančio karmelitų senųjų taisyklių vienuolyno inventorius, 1796, in: LMAVB RS, f. 273, b. 252.
- Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčios ir Diecezinės kunigų seminarijos (buv. karmelitų vienuolyno pastato) vizitacijos aktas, 1830, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3790.
- Vitkauskienė Birutė Rūta, „Vilniaus pabūklų liejyklos teritorija (Puškarnia) XVI–XVIII a. šaltiniuose. Istoriniai tyrimai“, in: *Miestų praeitis*, t. 2, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2010, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-09-15], <http://senas.istorija.lt/html/mts/mp2/index.htm#page=07.htm>.
- Žilevičius Leonidas, Ikonografinės medžiagos ir archyvinių dokumentų paieška šalies archyvuose, 1982, in: VRVA f. 1019, ap. 11, b. 582.

Literatūra

- Baužienė Morta, *Pasižvalgymas po senojo Vilniaus mūrus*, Vilnius: Savastis, 2016, p. 347–351.
- Buļhak Jan, *Fotografijos. Vilnius. II dalis*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013, p. 346–356.
- Drėma Vladas, *Dingęs Vilnius*, Vilnius: Versus Aureus, 2013.
- Drėma Vladas, *Vilniaus bažnyčios: iš Vlado Drėmos archyvu*, sud. Audronė Lėverienė, Artūras Mickevičius, Rita Mosiejienė, Vilnius, Versus Aureus, 2008.
- Levandauskas Vytautas, *Lietuvos mūro istorija*, Kaunas: VDU leidykla, 2012.
- Lietuvos architektūros istorija*, t. II: *Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*, Vilnius: Mokslas, 1994, p. 69–71.
- Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, t. 1: *Vilnius*, Vilnius: Vyriausioji

- enciklopedijų redakcija, 1988, p. 421–425.
- Markevičienė Jūratė, „Pamiršta hipotezė arba Vilniaus miesto sandara XIV–XV amžiuje“, in: *Menotyra*, Nr. 3 (28), Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2002, p. 30–45.
- Meldytė Rimantė, Janonienė Rūta, „Vilniaus buvęs senosios regulos karmelitų vienuolynas ir Šv. Jurgio kankinio bažnyčia“, in: *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, sud. Rūta Janonienė, Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 400–403.
- Tamošiūnienė Ingrida, Vitkauskienė Birutė Rūta, Žilevičiūtė Aušrinė, *Vilniaus miesto planai*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016.

Summary

The Construction and Development of the Architectural Complex of St George's Church and the Former Monastery of the First Carmelites

Ieva Blinstrubienė

Keywords: St George's Church, former monastery of the First Carmelites in Vilnius, architectural research.

The architectural research and study of the surviving traces of architectural polychrome conducted in 2017 on the building complex of St George's Church and the former Carmelite monastery in Vilnius supplement the scanty historiographical material. The exposed masonry revealed the process of construction and later transformations of the buildings and their specific architectural elements. It turned out that the construction of the bell tower began in the early 18th century, but it was never completed; a spiral staircase walled up in the 19th century was discovered; the spatial change of the first church and its alterations during subsequent reconstructions were identified; the size of the first sacristy and the change of architectural elements in the chapel were traced. Even though the research on the connection of two monastery buildings still poses more questions than gives answers, the discovery of early seventeenth-century masonry in the walls of all monastery buildings adds a new angle to the existing data. The research revealed changes in the architectural elements of the façades of these buildings. Contours of a detached building dated to the 17th century were identified in the composition of the current structure, and the stages of its architectural development were defined. The discovered place of a planned connection to a new building going back to the middle of the 18th century allows us to think that the monks were planning to expand the mon-

astery. The construction time of the church vestibule, the oratory annex and the entrance next to the bell tower was specified. It was discovered that even the comparatively new structure of the seminary dated to the early 20th century underwent a large-scale reconstruction that changed its size immediately after its completion.

The monastery and the church buildings have retained a number of architectural elements and structures from various stages of development. Three major reconstructions that significantly altered the identity of the architectural complex have been distinguished. Besides the well-known reconstruction after the fire of 1750–1755, unexpectedly large-scale alterations were performed after the Muscovite occupation in 1655–1661, let alone the last major reconstruction of the 19th century when the buildings were adapted for the seminary.